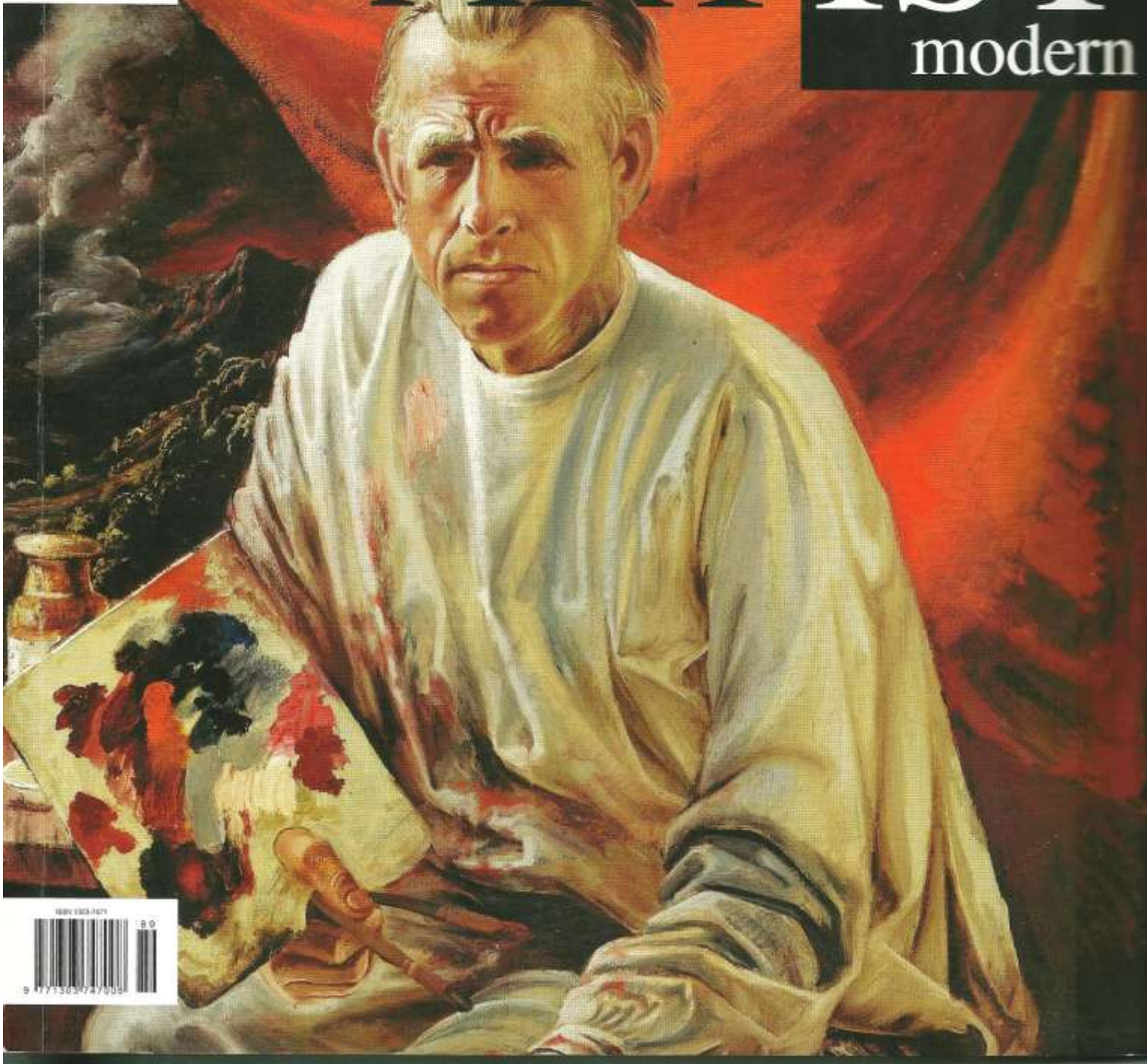

ARTIST

modern

2 YTL

MAYIS
2008

ISSN 1303-7471

9 4771303 747008

YENİDEN GÖZDE:

Amerikalı metal sanatçısı Harlan Bull'a ait, "Earth Beneath Our Feet: Teapot", gümüş üzerine cloisonné tekniği.

MİNE SANATI

ÜLKEMİZDE SON YILLARDA YENİDEN CANLANMAYA BAŞLAYAN MİNE (EMAY) SANATININ GEÇMİŞİ BİNLERCE YIL ÖNCESİNE DAYANIYOR.

Umur Demirgüç - Asuman Kafaoğlu Buke

Antik çağlarda sanat ile zanaat arasında bir fark olduğu düşünülmezdi. Heykeltıraş, ressam ve ozan yaptıkları işin "usta"sı olarak görülürdü. Demirci ustası ile bugün yüksek sanatlar olarak gördüğümüz sanatçılar arasında fark olmaması, ilkçağda ve daha sonra ortaçağda da aynen böyle devam etti.

Romantizm etkisindeki 19. yüzyıl ise sanat/zanaat ayrımına bambaşka açıdan yaklaşıyordu. O dönemlerde sanatçı yaratıcı gücüyle ön plandaydı. Sanat söz konusu olduğunda, yaratıcılığın yanında ustalıktan söz edilmiyordu. 20. yüzyıl ortalarına kadar da bu durum pek değişmedi. Oysa günümüzde yeniden ilkçağlardakine benzer bir yakınlaşma görüyoruz sanat ile zanaat arasında. Bugün büyük sanatçıların yaratıcı güçlerini daha önceki dönemlerde kullanmadıkları alanlarda görmeye başladık. Tüm bunlar ışığında, el sanatları da büyük değişime uğradı. Picasso'nun seramik işlere merak saldığı günlerden beri neredeyse tüm el sanatlarına bugün sanatçılar el atmış durumdadır. Bunlardan biri de, ülkemizde ne yazık ki az bilinen: Mine.

Az bilinen dedik ama mine yüzyıllar önce ilk kez yine bu topraklarda yapılmaya başladı. İlk örneklerini Mezopotamya ve Mısır'da gördüğümüz antik çağ mine sanatının ülkemizde son yıllarda yeniden canlanmaya başlaması heyecan verici. Ayrıca mine dersleri veren kurumların açılması, gün geçtikçe bu sanata ilginin artması gerçekten sevindirici.

Mine (ya da emay), cam ve çeşitli metallerin toz haline getirildikten sonra oluşturduğu karışımın metallerin üzerine serpilerek 750-800 C° civarında fırınlanması işlemiyle elde edilir. Mine uygulanacak metallerin alaşımli olmaması gerekirken, bu iş için en uygun metaller, bakır, gümüş ve altındır. Toz halindeki mine elek yardımıyla metalin üstüne serpilir ve fırınlanır. Bu işlem sırasında fırındaki sıcaklık ile metalin üstüne serpilmiş olan cam tozu erir, akışkan bir hale gelir, pürüzsüz bir yüzey oluşturur. Fırından çıkarılıp soğuduktan sonra ise camsı bir görünüme kavuşur. Minelenmiş metalin renkleri yüzyıllarca solmadan, bozulmadan kalabilir. Havadan ve nemden olabilecek oksitlenme görülmez. Ancak, cam gibi kırılabilir bir malzeme olduğu için darbelerde ya da eğilip bükülme durumunda çatlar ve kırılır.

Bizans dönemine ait, altın üzerine cloisonné mine tekniği kullanılmış madalyon, 1100 yılına ait.

Fabergé emperyal yumurtaları, 19. yüzyıl, Rusya.

MİNE (EMAY), CAM VE ÇEŞİTLİ METALLERİN TOZ HALİNE GETİRİLDİKTEN SONRA OLUŞTURDUĞU KARIŞIMIN METALLERİN ÜZERİNE SERPİLEREK 750-800 C° CİVARINDA FIRINLANMASI İŞLEMİYLE ELDE EDİLİR. MİNE UYGULANACAK METALLERİN ALAŞIMLI OLMAMASI GEREKİRKEN, BU İŞ İÇİN EN UYGUN METALLER, BAKIR, GÜMÜŞ VE ALTINDIR.

Mısır dönemine ait, altın üzerine cloisonné mine tekniği kullanılmış mücevher, İ.O. 1336-1327 yılına ait.

Opak, transparan ve opal olmak üzere üç çeşit toz mine boyası vardır. Genelde bakırın üzerine opak renkler tercih edilir. Opak renkler, metalin yüzeyini tümüyle kapatıp alttan görünmesini engeller. Transparan mine kullanıldığında ise metal alttan gözükür. Renkli ya da renksiz transparan minenin altına, gümüş ve desenli bakırın üzerine uygulamasına daha çok rastlanır. Opal mine fırılandıktan sonra opal taşına benzer bir görüntü oluşturur; yani transparan, yani opak bir görüntüdür bu. Sıvı halde bulunan mine boyaları da vardır ki bunlar fırça yardımı ile metale uygulanabilir.

Genel olarak mine karışımlarının içinde renk vermesi için kurşun, kobalt, silisyum, potasyum nitrat ve demir oksitler bulunur. Bu metal oksitler, ince cam tozu ve özellikle kurşun insan sağlığına olumsuz etki edeceğinden çalışırken mutlaka maske takmak gerekir. Bazı mi-

Amerikalı metal sanatçısı Harlan Bull'a ait, "Earth Beneath Our Feet: Big Cypress", gümüş üzerine cloisonné tekniği.

neler kurşunsuzdur ama kurşunlu mineler kadar çok renk seçeneği sunmazlar. Sanatsal kullanımının yanı sıra mine, sağlamlığı nedeniyle reklam tabelalarında, fırın, tencere gibi ev eşyalarında da kullanılır, ancak bu amaçla kullanılan minenin formülü farklı olduğu gibi, kullanılan metaller demir ya da çeliktir.

DÜNYAYI DOLAŞAN MİNE

Tarihte ilk olarak kimin mine karışımını bulduğu bilinmemekte birlikte eski Mısır ve Mezopotamya'da, minenin mücevherlerde değerli taşların yerine kullanıldığını biliyoruz. Günümüze kadar ulaşmış en eski mine örneği, yaklaşık İ.Ö. 13. yüzyılda Miken uygarlığından kalmıştır. Mısırlılar, kobalt renkli mineyi lapis lazuli taşının yerine, mavi-yeşil renkli mineyi turkuaz taşının yerine, kırmızımsı kahverengi renkli mineyi ise lal taşının yerine kullanırlar. Eski Yunanlılar da mineyi mücevherlerinde kullanmışlar. Avrupa'da ise mine sanatı 12. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmış. Bu çok eski sanatı Fransa'da manastırlarda papazlar geliştirdiği için, tekniklerin isimleri genellikle Fransızcadır. Bizans, Rus ve Gürcü sanatlarında mine, süslemede, mücevher yapımında ve dini ikonalarda önemli bir yere sahip. Özellikle dini ikona-

larda en çok 'cloisonné' tekniği kullanılır. Cloisonné tekniğinin diğer tekniklerden daha önce ortaya çıktığı sanılır. Bizans mine sanatçıları, 10. ve 11. yüzyıllarda altın bir levhanın üzerine kaynak ettikleri tellerin aralarını doldurmak suretiyle pek çok dini figür işlemişlerdir. 1952 yılında İngiliz arkeologlar, Kıbrıs'ın güneybatısında bir mezarda geç Bizans dönemine ait 6 adet cloisonné tekniği ile minelenmiş altın yüzük bulmuşlar. Mine sanatının Çin'e, 13. yüzyılda Bizanslılar'dan geçtiği sanılır. Japonya da bu sanatı Çin'den öğrenerek uygulamaya başlar. Mine, Asya'da mücevherlerin yanı sıra, vazo, çanak ve şamdan gibi objelerde de sık kullanıldığı bilinir.

Rusya'da ise, Çar III. Alexandr tarafından sipariş verilerek yaptırılan Fabergé emperyal yumurtaları, mine konusunda dünyaca ünlüdür. Çar III. Alexandr, her yıl Paskalya zamanında eşine hediye etmek üzere bir yumurta siparişi verir. Zamanın ve paradan hiçbir şekilde kısıtlama yapılmadığı için Peter Carl Fabergé, her yıl değişik yeni teknikler denemiş ve muhteşem yumurta mücevherler yaratmış. Çar'dan sonra bu geleneği oğlu sürdürmüş ve her yıl yumurta sayısını biri annesine, diğeri eşine olmak üzere ikiye çıkarmış. Fabergé emperyal yumurtalarında en çok kullanılan teknikler basse-taille, yani doku verilmiş metal üzerine kullanılan transparan mine ve ince tellerle uygulanan cloisonné tekniğidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 18. ve 19. yüzyılda basse-taille ve champlevé tekniği ile yapılmış mineli örnekler rastlanır. Köstekli saat, madalya, tütün tabakası, kutu gibi altın ya da gümüş objelerde bu teknik daha fazla kullanılmıştır.

Günümüzde mine teknikleri dünyada özellikle, Avrupa, Amerika, Rusya, Gürcistan ve Asya ülkelerinde gerek mücevher yapımında gerekse metal objelerde çok yaygın olarak kullanılmakta. Amerikalı metal sanatçısı Harlan Butt mineli objelerinde cloisonné tekniği kullanırken;

eserlerinde gümüş telden tek tek yapılmış hücreler bir tekrar oluşturur. Harlan Butt'in kullandığı tarzın tersine, Mary Chuduk gibi sanatçılar da, cloisonné tekniği kullanmalarına rağmen, eserlerinde gümüş telleri resim yapmak için kullanırlar.

Türkiye'de mine yapımında kullanılan farklı tekniklerin öğretildiği mine seminerleri, yıl boyunca çeşitli atölyeler tarafından (örneğin Cam Ocağı Vakfı) sürdürülüyor. Ayrıca dünyanın tanınmış mine sanatçıları yine atölye çalışmalarını şeklinde seminerler vermeye devam ediyor.

Osmanlı dönemine ait, altın üzeri mineli köstekli saat, 19.yy.

MİNE TEKNİKLERİ

Basse-taille: Fransızca düşük kesim anlamına gelir. Çeşitli tekniklerle yüzeyine desen yapılmış metalin üzerinin transparan mine ile kaplanması işlemidir. Bu işlem sonucunda transparan mine alttan desenin görünmesine imkan tanır.

Champlevé: Fransızca yükseltilmiş alanlar anlamına gelir. Kakma tekniği ile kabartılmış metalde, çukurda kalan alanlar mine ile doldurulur. Diğer bir uygulama şeklinde ise, ajur kesilen metalin arkasına diğer bir metal kaynak edilerek oluşan çukurlar mine ile doldurulur.

Cloisonné: Fransızca "hücre" anlamına gelen bu teknik uygulanırken ince teller kullanılır. Bu teller altın, gümüş ya da bakırdan olup istenilen biçim verildikten sonra minelenmiş yüzeye yerleştirilir. Daha sonra içleri istenen renkteki minelerle doldurulur.

Plique-a-Jour: Fransızca "ışık geçirgen" demektir. Champlevé tekniğine benzer bir tekniktir. Ajur kesilmiş hücre alanlar transparan mine ile doldurulur, ancak arkaları açıktır. Sonuç olarak vitray görüntüsüne benzer bir iş ortaya çıkar.

Stencilling: Şablonla çalışma işlemidir. Ticari olarak satılan şablonların yanı sıra kendi şablonlarını tasarlayan sanatçılar diledikleri deseni mineye uygularlar.

Sgraffito: Fırınlanmış ve soğumuş fon bir minenin üzerine serpilen değişik renkteki minenin sivri bir uçla (kalem vb) çizilerek desen verilmesi işlemidir. Bu teknik sayesinde minenin üstüne ince çizimler yapılabilir ve hatta yazı yazılabilir.

Bu tekniklere ek olarak pek çok değişik teknik de mevcuttur. Örneğin kum, boncuk, cam kırıkları, varak gibi materyallerin kullanımı gibi. Bazı sanatçılar yaratıcılıklarını kullanıp bu teknikleri bir arada kullanarak, başarılı denemeler yapmışlardır.

Amerikalı metal sanatçısı Mary Chuduk'a ait, "The Flying Saint", bakır üzerine cloisonné tekniği.